

РЕЦЕНЗИЯ

- От:** доц. д-р арх. Александър Д. Слаев
- Относно:** Дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен „Доктор“
- Тема:** **СЪВРЕМЕННИ ТЕНДЕНЦИИ
В ГРАДОУСТРОЙСТВЕНАТА
ТЕОРИЯ**
- Докторант:** Александър К. Смолянов
- Научна специалност:** „Теория и история на архитектурата“
(02.17.01)

Обект на изследване на доктората на арх. Александър К. Смолянов е *градоустройствената теория като съвкупност от теории, теоретични изследвания и концепции със съдържащите се в тях знания за устройството, формата, процесите и контекста на града*. Проученият период на развитие на теорията обхваща от 50-те години на ХХ в. до първото десетилетие на настоящия век. **Предмет на изследване** са градоустройствено-съдържателните и научните характеристики на теориите, проследени в развитие през определения период с оглед значението им за общата урбанистична теория. Съответно, **целта на изследването** е да се *характеризира състоянието и да се концептуализира структурата и развитието на градоустройствената теория през изследвания времеви период*, което включва и настоящия момент. Тази цел авторът е постигнал

чрез решаване на четири основни задачи: 1) Определяне на предпоставките за развитие на градоустройствената теория; 2) Определяне на особеностите на градоустройствената теория и признаците за нейното характеризиране; 3) Изследване на структурата на градоустройствената теория и организацията на знанията, разкриване и преглед на направления; и 4) Обща характеристика, тенденции, фази и концепция за развитието на градоустройствената теория. Тези четири задачи докторантът е проучил и решил в четирите глави, от които е съставена дисертацията.

Авторът е проучил предпоставките за развитието на градоустройствената теория в две групи: градоустройствени и научни. Особеностите на тази теория са изследвани на три равнища на организация на знанията и теоретичните единици: а) теории (всяка със своя теоретична концепция), б) направления (всяко образувано от знанията на група теории с общ възглед) и в) равнище съвкупна теория (с определени разбираня за града и градоустройството). Направленията в сферата на градоустройствената теория според автора се формират на база на градоустройствено-съдържателните и научни характеристики на теориите.

Въз основа на тези теоретични постановки докторантът прави преглед на направленията в градоустройствената теория, които групира в пет основни групи според основните проблемни теми на градоустройствената теория: 1) териториалното и пространствено устройство на града, 2) градската форма, 3) отношенията „човек – пространствена среда“, 4) урбанистичните процеси и градска комплексност, и 5) общи теории.

Последната глава на доктората проучва характеристиката и развитието на съвременната градоустройствена теория като осъществява синтез на градоустройствено-съдържателните и научните характеристики на теориите и направленията до аналогични интегрални характеристики и тенденции на съвкупната градоустройствена теория. За целта характеристиките са

анализирана синхронно и диахронно. Развитие на градоустройствената теория е изследвано в три фази: модерна, постмодерна и процесуално-комплексна в съответствие с третираната от тях проблематика на модерното, постмодерното градоустройство и градоустройството на градската комплексност.

Като цяло дисертацията включва увод, цитираните четири глави и заключение. Тя се състои от 221 страници текст (в автореферата неправилно са посочени 200 страници), 10 приложения с 4 таблици и 28 фигури. Списъкът на ползваната литература се състои от 265 заглавия.

Актуалност и значимост на разработената в дисертационния труд проблематика

Разработеният в дисертацията проблем може да се определи като подчертано актуален и значим. Това се свързва с характерните особености на нашето урбанистично развитие към настоящия исторически момент. След като устройственото планиране у нас преживя период на почти пълно отричане, през първото десетилетие на новия век планирането възстанови в голяма степен своите позиции под влияние на новите обществени нагласи и под натиска на необходимите промени в системата ни на регионално развитие във връзка с процесите на присъединяване към ЕС. Но „възроденото“ устройствено планиране не може да бъде същото като градоустройството от преди три или четири десетилетия. Днес планирането трябва да е пригодно към съществуващите социално-икономически условия – да отговаря на реалностите на демократичното пазарно общество. В тази връзка за развиващата се устройствена практика е твърде важно дебатът за вариантите в градоустройствените подходи и възможностите на новите по-ефективни подходи в градското и регионалното планиране. Затова изследванията върху методите и практиките на градоустройствената наука в

широкия спектър на разнообразието на урбанистичните теории са навременни и изключително полезни.

***Оценка на нивото и качествата на изследването в
дисертационния труд***

Като цяло дисертационният труд се отличава с широкообхватност и амбиция да покрие тема с определено огромен обем както по своята тематика, така и по обхвата на литературните източници, въпреки ограничаването на времевия период след Втората световна война до наши дни - т.е общо не повече от седем десетилетия. През този относително кратък период, обаче, в сферата на градоустройственото и регионалното планиране се развиват десетки теории с най-разнообразна тематика и базирани на огромно разнообразие от подходи. Несъмнено, способността на автора да обхване тези теории и направления е едно от най-съществените, ако не и най-същественото постижение на дисертационния труд. В четирите групи от направления докторантът е анализирал смисъла и особеностите на 18 направления, включващи общо над 60 градоустройствени теории. Това е огромна по обем работа, извършена от докторанта, която несъмнено е важно достойнство на дисертацията.

От определена гледна точка е възможно да се спори дали избраните компоненти на урбанистичните теории (свързани с формата в градоустройството, с териториалното и пространственото устройство на града, с отношението „човек-пространствена среда“, с процесите и градската комплексност и, накрая, други фактори) са най-подходящия и научно обоснован принцип на класифициране. Обосновката на избора на критерии за класифициране е обсъдена от автора в част „Разкриване на направления в градоустройствената теория“ (стр. 55-66), където той посочва редица възможности за целта – напр. на стр. 57-58 са цитирани поне шест

такива критерия, а като цяло в тази част са коментирани много повече. Разбира се, изборът на критерий в случая трябва да се основава на неговото значение/важност и полезност – да допринесе за развитието на познанията в сферата на градоустройството. Въпреки доста разгърнатото проучване в тази посока, има и други важни критерии, които имат базисно значение за съвременните направления в урбанистиката – например, относно ролята на централизираните и децентрализираните/спонтанните методи на планиране. Този критерий също би могъл да намери своето място в предложената в дисертацията класификация, но проблемът е доколко всеки от избраните критерии се явява надеждна база за диференциране на направленията или за определяне на отделните теории в рамките на дадено направление. В тази връзка трябва да отбележа известно припокриване на някои от избраните от докторанта критерии и недоизясненост на принципа на диференциране – например, между „пространственото устройство на града“, от една страна и от друга – „формата в градоустройството“; също така и между „отношенията човек – пространствена среда“ и „градската комплексност“. Читателят може да предположи кои са разликите между тези критерии, но, несъмнено, между тях има известно припокриване.

В същата връзка искам да подчертая, че един от особено полезните принципи на класифициране, изтъкнат на редица места в дисертацията, има пряко отношение към периода на популяризиране на теорията. Този критерий е наречен от автора „*проблемни области на градоустройствената теория*“. Той е пряко свързан с еволюционните етапи на теорията, но, те на свой ред, са свързани със същностните проблеми, пред които урбанистиката се изправя на всеки етап от развитието си. Съответно, лесно е да се установи връзката между проблемните области градоустройствените проблеми и подходите за тяхното решаване. Така класификацията според фазите на развитие на урбанистичните теории би могла да послужи и като основа за

формиране на направленията в градоустройствената теория. Разбира се, макар да има известно припокриване между критериите, на които се базира доктората, изборът на автора също изглежда обосноваан, но именно това трябва да получи съответстваща, т.е. по-пълно обосновка.

Има и други пунктове от проучването, предизвикващи въпроси, които не са получили достатъчно изчерпателни отговори. Такива резерви предизвиква, например, разделянето в отделни направления на функционализма от неорационализма или на структурализма от контекстуализма и пространствения синтаксис. Изтъкнатите в дисертацията особености и разлики между теориите са добре формулирани, но между обхватите на тези теории има съществени зони на покритие, които предполагат включването им в група с общо направление. Обратно, групата на теории за потоците и мрежите анализирана по нейните определящи/същностни характеристики, би следвало да се раздели така, че мрежовите теории да се отнесат към тези за урбанистичната форма или за пространственото устройство на града, а теориите, свързани със социалните, икономическите, екологичните и пространствени процеси да останат в една група с теориите за градоустройствената комплексност. Тук трябва да отбележа и че от теориите за градоустройствената комплексност в дисертацията са анализирани единствено тези, отнасящи се до комплексността на урбанистичната форма, а са пропуснати теориите, свързани с урбанистичните процеси. Последните, фактически, са от по-голямо теоретично значение, защото базисен принцип на теориите от това направление е, че комплексността на формата е резултат от комплексността на процесите (подобно на същия принцип при функционализма).

Тук трябва да подчертая, че във всяко научно изследване неизбежно остават въпроси, чието решаване е непълно или, по-често, е недостатъчно убедително изложено. Важен фактор в подобни случаи е съответствието

между сложността на проблематиката и обема на изследване. В конкретния случай – в дисертационния труд на тема „Съвременни тенденции в градоустройствената теория“ огромният обхват на тематиката е причина за невъзможността всички аспекти на проблемите да бъдат третираны в максимална дълбочина. Много по-важно е, че главните проблеми и свързаните с тях научни тези са проучени достатъчно подробно и са убедително защитени.

Оценка на нивото и значимостта на постиженията и приносите в дисертационния труд

Авторът е посочил десет основни изследователски резултата от докторската си дисертация и дванадесет приноса. По отношение на резултатите може да се заключи, че в общи линии те адекватно отразяват постиженията на направеното изследване. Следва да се подчертае важноста на цитирания като трети по ред резултат – определените съдържателни и научни характеристики на градоустройствената теория, като към първите са отнесени тези, свързани с основните въпроси на градоустройството, проблемните области, градоустройствените възгледи и разбиранията за града и градоустройството. Към научните характеристики са отнесени философско-методологичната ориентация и признаците за класификация на теориите. Друг резултат, който заслужава особено внимание е разграничаването на три фази в развитието на градоустройствената теория от средата на XX в. насам – модерна, постмодерна и процесуално-комплексна.

Относно дванадесетте приноса, посочени от докторанта, най-напред прави впечатление значителният им брой. Това отразява една, в известен смисъл, странна тенденция при разработването и защитата на докторати у

нас, при която се изброяват многобройни приноси. Твърде често в подобни случаи един съществен принос се разделя на няколко по-малки, но сумарният резултат фактически е същият. Конкретно в разглеждания докторат три от първите четири посочени приноса представляват по-скоро един общ наистина значим принос към изследваната тематика.

Важното за рецензията е това, че, като цяло трудът има достатъчно значими и крупни приноси, които трябва да бъдат изтъкнати. Първи по ред принос е развитието на концепция за същността на градоустройствената теория, което включва определянето и разкриването на нейните научни особености и формулирането на съществените ѝ страни, на предпоставките, състоянието, научното съдържание и методология, както и определяне на научните ѝ особености. Втори по ред принос е избора на критерии за класифициране и дефиниране на видовете теории. Като трети от най-важните приноси трябва да се изтъкне формулирането на проблемните области, основните въпроси на градоустройството и основните теми на градоустройствената теория. Посочените до тук три приноса са напълно достатъчни да се оцени докторския труд като пълноценно изследване, което да получи максимална оценка за качеството на направените изследвания. Все пак в същата връзка може да се подчертае и още един важен принос – установяването на паралелност на фазите на развитие на градоустройствената теория, научните предпоставки, реалното градоустройство и социално-икономическите условия.

Непълноти и препоръки за развитие на проучването и за използване на резултатите

Както беше изтъкнато, в някои от пунктовете на изследванията върху видовете градоустройствени теории се установяват непълноти и/или изводите не са достатъчно точни. Това се дължи преди всичко на твърде обширната тематика, с която се е ангажирал докторантът. Тези слабости, обаче, са пренебрежими на фона на съществените постижения на научното проучване – така както бяха изтъкнати в предходната част на настоящата рецензия.

Тъй като темата на дисертацията е изключително полезна и актуална, то проучването се нуждае от продължение в изследователската дейност на докторанта. Поради своята обширност разработката може да прерастне в публикация, която да отговори на нуждите от систематизиране на урбанистичните теории най-вече за образователни и изследователски цели. В този смисъл могат да се направят три препоръки, които да се отразят при публикуване на изследвателския труд. Първата препоръка се отнася до посочената във втората част на рецензията необходимост от по-пълно обосноваване на критериите за класифициране на градоустройствените теории. Второ, необходимо е прецизиране при групирането на теориите по направления. Трето, понеже една такава публикация би имала енциклопедичен характер за систематизиране на теориите в тази сфера, то някои от конкретните анализи на част от разгледаните теории изискват допълване и доуточняване (както беше посочено в третата част на рецензията). Подчертавам, че тези препоръки се отнасят до евентуална бъдеща публикация, а не до рецензираната дисертация. Конкретно относно настоящия вид на проучването, то изцяло и по впечатляващ начин постига целите на дисертационен труд.

Заключение

Дисертационният труд на Александър К. Смолянов притежава всички необходими научни качества и напълно съответства на изискванията на Закона за развитие на академичния състав. Изследваните в дисертацията проблеми имат важно значение както от теоретична гледна точка, така и за урбанистичната практика. Темата на изследването е проучена задълбочено, въпреки неговия огромен обхват. Като цяло, изводите от проучването са верни, ценни и полезни за развитието на градоустройствената наука. **Предвид изложените качества на представената докторската дисертация на тема „Съвременни тенденции в градоустройствената теория“** считам, че на Александър К. Смолянов следва да се присъди образователната и научна степен „Доктор“.

28.09.2015 г.

доц. д-р арх. Александър Д. Слаев

